

УДК 338.439:658

О. М. Коваленко,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності
Одеського національного політехнічного університету

РОЗВИТОК ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНІХ СТРУКТУР В ПРОДОВОЛЬЧІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

В статті виявлено і теоретично обґрунтовано переваги вертикально інтегрованих структур в агропродовольчому комплексі. Розглянуто основні умови інноваційного розвитку, доведено основні критерії формування інноваційної стратегії агрохолдингу. Також в статті досліджені блоки структурної схеми агрохолдингу, розглянуто концепцію та спеціалізації агрохолдингу.

В статье выявлены и теоретически обоснованы преимущества вертикально интегрированных структур в агропродовольственном комплексе. Рассмотрены основные условия инновационного развития, доказаны основные критерии формирования инновационной стратегии агрохолдинга. Также в статье исследованы блоки структурной схемы агрохолдинга, рассмотрена концепция и специализации агрохолдинга.

The article revealed and theoretically grounded advantages of vertically integrated structures in the agro-food sector. The basic conditions for innovation development proved the basic criteria of innovation strategy of the agricultural holding. Also, the article explores the power block diagram of the agricultural holding, discussed the concept and specialization of agricultural holdings.

Ключові слова: агрохолдинг, вертикально інтегровані структури, інноваційна стратегія, стійкість, продуктивність, технологія.

Ключевые слова: агрохолдинг, вертикально интегрированные структуры, инновационная стратегия, устойчивость, производительность, технология.

Keywords: agricultural holding, vertically integrated structures, innovation strategy, sustainability, productivity, technology.

Вступ. Найважливішим завданням забезпечення продовольчої безпеки України є сталий розвиток агропродовольчого комплексу, підвищення якості споживаних харчових продуктів, мінімізація ризиків функціонування агросистем і ефективна міжрегіональна взаємодія. Реалізація стратегії продовольчої безпеки України, попередження загроз світової продовольчої кризи, використання переваг і мінімізація витрат приєднання до Світової організації припускають не тільки прийняття необхідних нормативно-правових актів, а й модернізацію агропродовольчого комплексу та сільських територій на інноваційній основі, розвиток ефективних форм агропромислового виробництва, вдосконалення інфраструктури, підвищення якості та конкурентоспроможності вітчизняного продовольства.

Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних та прикладних засад формування вертикально-інтегрованих структур харчових підприємств та механізмів її реалізації шляхом обґрунтування стратегії вертикальної інтеграції в харчовій галузі.

Аналіз останніх публікацій. Підходи та процеси розробки теоретично-методологічних і практичних аспектів формування і регулювання діяльності вертикально-інтегрованих структур знайшли своє відображення у наукових працях відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, як: І. Ансофф, Л.І. Абалкін, В.С. Більчак, Х. Виссем, Д. Васильєв, О. Вільямсон, П. Друкер, Р. Коуз, П. Ларанж, К. Прахалад, М. Портер, А. Стіркланд, А. Томпсон, К. Ерроу, А.І. Гапоненко, П.В. Забелін, М.І. Книш, Ю.С. Маточкін, Б.З. Мільнер, М.І. Туган-Барановський, Г.М. Федоров, А.В. Чиянов, В.Н. Цуглевич та ін.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація економіки, перехід до постіндустріальної стадії розвитку супроводжуються посиленням процесів агропромислової інтеграції та міжгалузевої взаємодії. У цих умовах посилюється конкуренція на світових ринках продовольства, в зв'язку з чим необхідні: прискорений розвиток високотехнологічних видів виробництва, підвищення ефективності галузей сільського господарства, зменшення ступеня залежності від імпорту продовольства, перехід до експорторієнтованої стратегії. В агропродовольчому комплексі країни створюються і розвиваються різні типи об'єднань на основі вертикальної інтеграції. Причини їх розвитку, з точки зору бізнесу, полягають у можливості інтеграції послідовних етапів технологічного процесу, прояві ефекту масштабу і мультиплікативних ефектів, функціонуванні єдиної фінансової структури, оптимізації оподаткування та зменшення ризиків [4].

Однією з ефективних форм міжгалузевої інтеграції, як показує світова практика і наявний вітчизняний досвід, є формування агропромислових холдингових структур, які об'єднують сільськогосподарське виробництво, переробку та реалізацію виготовленої продукції. Створення агрохолдингів сприяє підвищенню ефективності як виробництва, так і переробки сільськогосподарської продукції, що стабілізує національний і регіональні продовольчі ринки. Розвиток організацій холдингового типу, консолідує зусилля різних суб'єктів господарювання на вирішенні ключових завдань, виступає певним резервом розширення виробництва та забезпечення зростаючих потреб населення в якісному продовольстві. Вертикальна інтеграція дозволяє поліпшити координацію і регулювання діяльності організацій, що входять до складу холдингових структур, дає можливість посилити конкурентні позиції і контроль над ринковою ситуацією, сприяючи тим самим підвищенню ефективності діяльності агрохолдингів. У зв'язку з цим, особливої значущості набуває розробка концептуальних основ організації та розвитку діяльності вертикально інтегрованих структур в агропродовольчому комплексі, що передбачає обґрунтування науково-методичного інструментарію вдосконалення процесу формування і системи управління складними корпоративними об'єднаннями в аграрній економіці. Важливими завданнями є дослідження методів і механізмів інтеграції, аналіз мотивації створення вертикально інтегрованих структур різного типу, визначення факторів підвищення ефективності виробництва, розгляд зовнішніх та внутрішніх умов функціонування холдингів, розвиток форм регіональної підтримки ефективних інтегрованих структур.

У зв'язку з недостатністю уможовіщення багатьох теоретичних і прикладних аспектів формування та розвитку агрохолдингів, актуальними є як аналіз напрямків удосконалення механізму функціонування агропродовольчих холдингів, так і пошук ефективних моделей управління ними [3].

Виявлено і теоретично обґрунтовано переваги вертикально інтегрованих структур в агропродовольчому комплексі України, що включають оптимізацію міжгалузевих взаємодій, реалізацію ефекту масштабу, наявність системи гарантій якості, можливості підвищення технологічного рівня виробництва, показано, що на їх базі розвиваються нові прогресивні форми організації сільськогосподарського виробництва і переробки сільгосппродукції, що забезпечують стійке зростання

кінцевих результатів функціонування агропродовольчого комплексу країни; аргументована необхідність посилення міжгалузевої інтеграції та формування агропромислових холдингових структур, які сприяють зростанню конкурентоспроможності продукції на внутрішніх і зовнішньому ринках як за рахунок оптимізації витрат, так і на основі розвитку інноваційних продуктів; обґрунтована можливість підвищення ефективності функціонування агропродовольчого комплексу та реалізації основних напрямів забезпечення продовольчої безпеки країни на основі посилення позицій агрохолдингів на міжнародних, національних і регіональних продовольчих ринках;

Інноваційна стратегія розвитку вертикально-інтегрованих структур є одним із напрямів модернізації вітчизняного агропромислового комплексу. Основні напрями інноваційного розвитку вертикально інтегрованих структур сформовані з метою підвищення конкурентоспроможності українського агропродовольчого комплексу на світових ринках та забезпечення продовольчої безпеки країни [2].

У числі основних умов інноваційного розвитку, передбачених державною стратегією забезпечення продовольчої безпеки України, розглядаються розширення наукомістких виробництв, впровадження зональних технологій, що забезпечують ресурсозбереження і зростання продуктивності праці, формування умов і стимулів товаровиробникам для інвестування в модернізацію виробництва, створення інститутів розвитку. Реалізація таких напрямків, як інтенсивне впровадження біотехнологічних методів ведення сільськогосподарського виробництва, створення біоіндустріальних систем, оснащених технологіями нового покоління передбачає інтенсивну інноваційну діяльність організацій АПК.

В даний час на інноваційний розвиток вертикально інтегрованих структур в агропродовольчому комплексі значний вплив мають інвестиційний клімат, інституціональне середовище регіонів України, наявність інститутів розвитку, науково-технологічних та освітніх центрів, бізнес - інкубаторів, впроваджувальних зон та ін.

Потрібно підкреслити важливість ефективної взаємодії органів влади з інтегрованими корпоративними структурами як найбільш конкурентоспроможними і готовими до інноваційних змін господарюючими суб'єктами. До факторів, що визначають інноваційне використання інвестиційних ресурсів вертикально інтегрованих структур, належать: потенційний попит на інновації виробничого призначення, в тому числі на проривні, ринковий попит на довготривалі ризикові інвестиції інноваційної спрямованості, кваліфікований інноваційний менеджмент, інформаційний ресурс, що забезпечує зв'язок всіх елементів системи, їх безперерйний інформаційний обмін, розвинена фінансова система, науково-технологічний комплекс, який відтворює інновації з високим комерційним потенціалом і високим ступенем новизни, інноваційний підприємницький ресурс високої кваліфікації і культури.

Узагальнення світового досвіду свідчить, що інноваційний розвиток агропродовольчого комплексу та його модернізація можуть бути забезпечені за рахунок системного інвестування в потенційно конкурентоспроможні галузі, а також сполучені з ними виробництва в ланцюжку технологічних взаємозв'язків. Найважливішим інструментом стимулювання інноваційної активності в продовольчому секторі виступають фінансові інститути розвитку. Разом з тим, значний вплив на активізацію інноваційних процесів роблять стратегії розвитку вертикально інтегрованих структур [1].

Стратегії розвитку вертикально інтегрованих структур впливають на характер інвестиційних проектів і вдосконалення системи управління інвестиціями. Роль і вплив інституційного середовища регіону важливі, з точки зору ефективної взаємодії з регіональними адміністративними, фінансовими, науково-дослідними, освітніми, інноваційними, консалтинговими структурами.

Основними критеріями формування інноваційної стратегії агрохолдингу є наявність стійкої конкурентної переваги, забезпеченість необхідними для реалізації стратегії ресурсами, на основі врахування балансу ресурсів і фінансових потоків. Вибір стратегічних варіантів передбачає розробку сценаріїв, що забезпечують стійкі конкурентні переваги, оцінку здійсненності стратегії і взаємозв'язків з перспективами розвитку входячих у компанію структурних підрозділів. Сценарії розвитку враховують стратегічні невизначеності, можливості та ризики, в тому числі, пов'язані з членством у Світовій Організації Торгівлі (СОТ).

Стійка конкурентна перевага виступає пріоритетним критерієм придатності стратегії. Ті, зі складу агрохолдингів, які не можуть створити конкурентну перевагу, яка зберігається протягом тривалого періоду часу, не мають підстав розраховувати на отримання високого довгострокового прибутку. Отримання агрохолдингом стійкої конкурентної переваги передбачає, що його інноваційна стратегія ґрунтується на організаційних активах і компетенціях, що сприяють прийняттю ефективних стратегічних рішень, що включають стратегічні інвестиції, обґрунтування інноваційної стратегії розвитку структурних підрозділів на основі стійких конкурентних переваг.

У сучасній економіці України стратегічна гнучкість менеджменту агрохолдингів набуває особливої значущості, по-перше, в період адаптації агропромислового комплексу до наслідків світової фінансової кризи на основі структурної перебудови АПК та формування інноваційно - інвестиційної стратегії розвитку, по-друге, на етапі пристосування до вимог, зумовлених членством у Світовій організації торгівлі.

Членство України в СОТ, з одного боку, відкриває додаткові можливості виходу на світові продовольчі ринки, з іншого боку, посилює конкуренцію на внутрішньому ринку, у зв'язку з чим роль інноваційних стратегій розвитку агрохолдингів зростає.

В умовах модернізації економіки, вибору інноваційної стратегії розвитку агропродовольчого комплексу України, стратегічна гнучкість дозволяє реалізувати потенційні переваги консолідації виробничого, управлінського та фінансово-економічного потенціалів, підвищення відповідальності за кінцеві результати як головного оціночного показника конкурентоспроможності.

Найважливішою умовою підтримки стійкої мотивації для створення нових комбінацій факторів виробництва на інноваційній основі, впровадження сучасних технологій, інноваційного менеджменту та маркетингу, удосконалення організації праці та виробництва є політика ефективного поєднання заходів державного регулювання до мінливих вимог економічного середовища та ринку.

Необхідний організаційно-економічний механізм реалізації інноваційної стратегії агрохолдингу для досягнення конкурентних переваг.

Рис. 1. Алгоритм розробки інноваційної стратегії розвитку

Підвищення ефективності функціонування вертикально інтегрованих структур засноване на можливості реалізації єдиної стратегії розвитку. Вибір стратегії заснований на аналізі та оцінці виробничої діяльності та процесу залучення інвестицій, фінансово-економічної стійкості та ефективності організаційної структури і системи управління [5].

Комплексна модель стійкості базується на системі балансових рівнянь, що відбивають логіку процесу функціонування агрохолдингу в умовах динамічного зміни зовнішнього середовища. При формуванні даної моделі використано підходи «потоків методів», застосовувані у вітчизняній і зарубіжній практиці моделювання, які дозволяють отримати уявлення про функціонування агрохолдингу на базі схем фінансових і матеріальних потоків. Результати моделювання та оптимізації стійкості функціонування агрохолдингу формуються у вигляді структурно-ієрархічної інформаційної моделі, що містить значення системи локальних і інтегральних оцінок його стійкості з різних аспектів виробничо-господарської, фінансово - економічної, інноваційно-інвестиційної та організаційно-управлінської діяльності.

Реалізований в моделі структурно-функціональний підхід до дослідження стійкості агрохолдингу дозволяє виявити наявність критичних ситуацій, які можуть привести до порушення стійкості функціонування в умовах впливу зовнішніх і внутрішніх факторів.

В умовах модернізації економіки агрохолдинги стають все більш поширеною формою організації виробництва, переробки та збуту харчової продукції. Представляючи собою вертикально інтегроване об'єднання юридичних осіб, пов'язаних між собою відносинами економічної субординації, що реалізовується через відносини володіння власністю, агрохолдинги володіють значними економічними перевагами.

Створення агрохолдингів передбачає формування єдиної системи менеджменту та контролю, раціональну організацію фінансових потоків, забезпечення інвестиційної привабливості та захист активів, оптимізацію оподаткування, зменшення витрат на зміст управлінської структури. Структурна схема агрохолдингу може бути представлена наступними блоками: пошук ринкової ніші, виробничий, розміщення технологічних об'єктів, інфраструктури, фінансування та ін.

Виробничий блок характеризує процес виробництва товарної продукції холдингу. В основу структури блоку покладені особливості виробництва харчової продукції.

Блок розміщення технологічних об'єктів регулює розташування виробничих об'єктів та об'єктів інфраструктури. Головними виробничими структурами для харчової промисловості є підрозділи з переробки основної продукції в кінцеву продукцію.

Блок маркетингу передбачає аналіз стану ринку, на якому реалізується продукція холдингу, а також ринку, де купуються товари та послуги, і являє собою комплексну систему оцінки платоспроможного попиту на товари виробничого призначення і кінцеву продукцію агрохолдингу, орієнтовані на, можливо, більш повне задоволення потреб і одержання на цій основі прибутку.

Нами використовувалася логістичний підхід для забезпечення взаємодії сільськогосподарських підприємств різних форм власності, правового статусу і галузевої приналежності з підприємствами галузей переробки, заготівлі, транспорту, торгівлі, зберігання сировини, продуктів харчування, а також лізинговими організаціями, кредитно-фінансовими установами, галузями соціальної інфраструктури, інститутами наукового та кадрового забезпечення агропродовольчого комплексу [6].

Блок інфраструктури розподіляється на виробничу та соціально-побутову. Концепція розвитку типового агрохолдингу розроблена автором як основа для вдосконалення вертикально інтегрованих структур в агропродовольчому комплексі регіонів України. Досвід свідчить про те, що активи агрохолдингу можуть бути розташовані в декількох регіонах України, будучи інтегровані в єдиний технологічний комплекс, що забезпечує повний цикл від вирощування до реалізації продукції. Кожне з підприємств агрохолдингу має вузьку спеціалізацію, що дозволяє отримувати високі кінцеві результати.

Концепція формування типового агрохолдингу передбачає орієнтацію на ті агропродовольчі ринки, ємність яких буде динамічно збільшуватися, а також на виробничо-технологічні ланцюжки, попит на продукцію яких далекий від насичення. Спеціалізація агрохолдингу залежить від особливостей природно-кліматичних умов тих регіонів, в яких розташовані входять до його складу організації. Вибір напрямків розвитку агрохолдингу залежить від обсягу попиту і рівня цін на продовольство на внутрішніх і зовнішніх ринках, платоспроможного попиту населення. Розвиток агрохолдингів дозволяє розширювати виробництва, погоджує зростання ринкового попиту і його забезпечення вітчизняною конкурентоспроможною продукцією, що особливо важливо в умовах приєднання України до Світової організації торгівлі (СОТ).

Виробничо-технологічний ланцюжок, що включає ресурси сільськогосподарської сировини, виробництво кормів і кінцеву продукцію, а також власну роздрібну мережу, дозволяє зробити агрохолдинги конкурентоспроможними не тільки на вітчизняних, а й на зовнішніх ринках.

Для забезпечення успішного формування і функціонування агрохолдингів необхідно обґрунтувати його виробничу структуру, сформувати інтеграційні зв'язки вхідних до нього організацій на основі базових технологічних операцій з урахуванням особливостей територіального розташування окремих виробничих одиниць. При формуванні виробничої структури агрохолдингу в основу організації вертикальних зв'язків має бути покладений принцип оптимізації транзакційних витрат при формуванні ціни кінцевого продукту.

Однією з головних задач, пов'язаних з ефективністю роботи агрохолдингу, є підвищення продуктивності, поліпшення технології, підвищення якості продукції та інші заходи. Освоєння ресурсозберігаючих технологій і нової техніки дозволить більш ефективно здійснювати агротехнічні заходи, скоротити питому витрату ресурсів, підвищити продуктивність праці. Все це дозволить забезпечити високу економічну ефективність і конкурентоспроможність агрохолдингу, а також вирішити ряд соціальних завдань.

Висновок. Розвиток вертикально інтегрованих структур, в рамках яких передбачено створення нових робочих місць з високою заробітною платою, сприяє розширенню сфери зайнятості, створенню умов для розвитку аграрної економіки з метою забезпечення більш високого рівня споживання за рахунок зростання власних доходів. Крім того, збільшуються відрахування до місцевих бюджетів, що дозволяє вирішувати ряд проблем, пов'язаних з розвитком соціальної сфери та інженерної інфраструктури сільських муніципальних утворень. Агрохолдинги мають стати найважливішою складовою частиною системи забезпечення продовольчої безпеки України, розвитку сільських територій та підвищення ефективності функціонування агропродовольчого комплексу країни.

Список використаних джерел

1. Боева Т. Субсидирование и кредитование сельского хозяйства Франции / Т. Боева Т. // Международный сельскохозяйственный журнал. – 1992. – №5. – С. 51-53.
2. Бурачек І.В. Основні напрями розвитку виробничих кооперативів у сільському господарстві / І.В. Бурачек // Економіка АПК. – 2006. – № 9. – С. 22–27.
3. Капелюшников Р.И. Экономическая теория прав собственности (методология, основные понятия, круг проблем) / Р.И. Капелюшников. – М.: Институт мировой экономики и международных отношений, 1990. – 83 с.
4. Кун Арнім Забезпечення конкуренції на ринку оренди землі. Сільське господарство України: криза та відновлення / За ред. Штефана фон Крамона–Таубадела, Сергія Дем'яненка, Арніма Куна. –К.: КНЕУ, 2004, С. 84–92.
5. Саблук П. Т. Становлення аграрної політики в Україні / Саблук П. Т. // Економіка АПК. – 2006. – № 1. – С. 3–7
6. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: Навч. Посібник / З.Є. Шершньова, С.В. Оборська. – К.: КНЕУ, 1999. – 384 с.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"